

Лекція № 14

Тема 2.6: «Освітньо-виховна діяльність установ природно-заповідного фонду»

Мета: ознайомити з метою та напрямками екологічної освітньо-виховної роботи; розглянути світньо-виховну діяльність установ природно-заповідного фонду України та її значення для формування екологічної свідомості суспільства.

Основні поняття: освітньо-виховна робота на територіях ПЗФ, порядок організації та проведення екологічної освітньо-виховної роботи, еколого-освітня стежка.

План і організаційна структура лекції:

Вступ.

1. Мета та напрямки екологічної освітньо-виховної роботи.
2. Порядок організації та проведення екологічної освітньо-виховної роботи.
3. Еколого-освітня стежка.

Висновки.

Вступ

Освітньо-виховна діяльність є невід'ємною складовою роботи установ природно-заповідного фонду. Вона спрямована на підвищення екологічної культури населення, формування відповідального ставлення до природи та залучення громадськості до природоохоронної діяльності.

На територіях біосферних заповідників і національних парків проводяться лекції, екскурсії, екологічні акції, науково-популярні заходи, що сприяють поширенню знань про біорізноманіття. Особливе місце займає екологічне виховання дітей і молоді, яке формує екологічно свідоме покоління.

Важливим завданням природоохоронних установ є співпраця з освітніми закладами, екологічними організаціями та засобами масової інформації для забезпечення ефективного поширення екологічних знань.

1. Мета та напрямки екологічної освітньо-виховної роботи

Екологічна освітньо-виховна діяльність здійснюється природними та біосферними заповідниками, національними природними парками, ботанічними садами, дендрологічними та зоологічними парками, регіональними ландшафтними парками, парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва, управління якими здійснюють спеціальні адміністрації (далі – установи ПЗФ).

Метою екологічної освітньо-виховної роботи, що здійснюють установи ПЗФ, є цілеспрямований вплив на світогляд, поведінку і діяльність місцевого населення та відвідувачів установ ПЗФ стосовно збереження природної спадщини країни, природних комплексів територій та об'єктів природно-заповідного фонду, забезпечення підтримки природоохоронної діяльності установ ПЗФ шляхом поширення знань і підвищення обізнаності щодо

цінностей біологічної та ландшафтної різноманітності, формування екологічної свідомості та виховання поваги до природи.

Основними напрямками екологічної освітньо-виховної роботи установ ПЗФ є:

- ведення освітньо-виховних робіт щодо необхідності збереження природних та історико-культурних цінностей на території установ ПЗФ, інших існуючих у регіоні та країні територіях та об'єктах природно-заповідного фонду;

- ознайомлення громадян із законодавством України, міжнародними конвенціями та договорами/угодами у природоохоронній сфері;

- інформування місцевого населення та відвідувачів про діяльність установ ПЗФ та забезпечення доступу громадян до публічної інформації;

- формування наукових знань, поглядів і переконань, які закладають основи відповідального ставлення до навколишнього природного середовища і, зокрема, територій та об'єктів природно-заповідного фонду України;

- створення позитивного іміджу установи ПЗФ і забезпечення підтримки природоохоронної діяльності установи ПЗФ місцевим населенням та відвідувачами.

У сфері екологічної освітньо-виховної роботи установа ПЗФ співпрацює з усіма верствами населення, підприємствами, установами та організаціями усіх форм власності, органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, громадськими та міжнародними організаціями, насамперед з дошкільними, загальноосвітніми, позашкільними, професійно-технічними та вищими навчальними закладами.

Установа ПЗФ здійснює екологічну освітньо-виховну роботу за допомогою різних форм діяльності, до яких належать:

- розроблення та виконання спеціалізованих екологічних освітньо-виховних програм, розрахованих на різні категорії учасників;

- надання практичної та методично-консультативної допомоги з питань екологічної освітньо-виховної роботи заінтересованим підприємствам, установам, організаціям і громадянам;

- робота із засобами масової інформації, друкованими та електронними виданнями;

- підготовка та виготовлення власних екологічних освітньо-виховних матеріалів, а також їх поширення через спеціальні видання (листівки, буклети, газети тощо) з використанням символіки установи ПЗФ та розповсюдження соціальної реклами;

- організація присутності установ ПЗФ в електронному інформаційному просторі шляхом створення та ведення веб-порталів установ ПЗФ;

- створення та організація діяльності екологічних освітньо-виховних центрів, музеїв природи, візит-центрів, постійних та мобільних виставок і стендів;

- організація екологічних освітньо-виховних екскурсій облаштованими еколого-освітніми стежками та маршрутами;

- співпраця з громадськими екологічними організаціями, заохочення до волонтерської діяльності, сприяння створенню громадських природоохоронних ініціатив;

- організація та проведення таборів, польових екологічних практик, зборів юних екологів, ботаніків, зоологів, гуртків, учнівських лісництв тощо;

- організація і проведення масових природоохоронних та екологічних освітньо-виховних заходів, тематичних науково-практичних заходів (конференцій, форумів, семінарів, навчальних тренінгів, круглих столів, тематичних вечорів, фестивалів, вікторин, олімпіад, екологічних ігор, конкурсів, екскурсій, акцій тощо) за участю громадськості, учнівської та студентської молоді.

2. Порядок організації та проведення екологічної освітньо-виховної роботи

З метою організації екологічної освітньо-виховної роботи в установах ПЗФ створюються окремі структурні підрозділи: відділи, сектори. Структурний підрозділ з екологічної освітньо-виховної роботи може бути об'єднаний з науковим або рекреаційним структурним підрозділом установи ПЗФ. До проведення екологічної освітньо-виховної роботи залучаються працівники наукових структурних підрозділів, служби державної охорони природно-заповідного фонду, природоохоронних науково-дослідних відділень, а також фахівці з інших підприємств, установ та організацій.

Положення про структурний підрозділ (відділ або сектор) визначає порядок організації екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ та затверджується її керівником. Положення про підрозділ має містити перелік основних напрямів та завдань екологічної освітньо-виховної роботи, форм діяльності, визначати порядок створення та використання елементів інфраструктурного еколого-освітнього облаштування з урахуванням положення про установу ПЗФ та проекту організації території установи ПЗФ.

Для здійснення екологічної освітньо-виховної роботи в установах ПЗФ створюються постійні і тимчасові форми інфраструктурного еколого-освітнього облаштування (рис.11.1).

Рисунок 11.1 – Форми інфраструктурного еколого-освітнього облаштування

Співпраця з питань екологічної освітньо-виховної роботи установ ПЗФ з іншими організаціями та установами здійснюється відповідно до законодавства та в межах спільних програм діяльності.

Установа ПЗФ бере участь у розробленні та реалізації разом із заінтересованими підприємствами, установами та організаціями спільних екологічних освітньо-виховних програм, проектів, планів заходів, спрямованих на забезпечення охорони, збереження та сталого використання природних ресурсів регіону розташування установи ПЗФ.

Установа ПЗФ бере участь в організації та роботі регіональних екологічно-просвітницьких центрів, громадських приймалень, створених на базі закладів освіти, неурядових природоохоронних організацій тощо. Допускається створення регіональних екологічно-просвітницьких центрів на базі установи ПЗФ за умови участі інших заінтересованих підприємств, установ і організацій, фізичних і юридичних осіб та спільного фінансування діяльності центрів і відповідних заходів.

Установа ПЗФ за допомогою екологічної освітньо-виховної роботи залучає місцеве населення, насамперед дошкільні, загальноосвітні навчальні заклади, позашкільні, професійно-технічні та вищі навчальні заклади, громадські організації та інші заінтересовані підприємства, установи та організації, до природоохоронної діяльності установи ПЗФ, розміщує на своєму веб-порталі інформацію про співпрацю та про можливість участі у волонтерських заходах.

Установа ПЗФ сприяє підвищенню кваліфікації та обізнаності у сфері охорони навколишнього природного середовища та заповідної справи шляхом поширення екологічних знань і організації для працівників установ ПЗФ, заінтересованих установ, підприємств та організацій, у тому числі землекористувачів, учителів з природничих дисциплін, педагогів позашкільних навчальних закладів, студентів та аспірантів, представників громадських

організацій та інших заінтересованих підприємств, установ та організацій спеціальних навчань, семінарів, обміну досвідом, надання можливості для проходження наукових та виробничих практик з вивчення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, збереження природних та історико-культурних цінностей на території установи ПЗФ, інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду тощо.

Установа ПЗФ розробляє щорічний план заходів та інформацію з екологічної освітньо-виховної роботи. Щорічний план заходів та інформація з екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ розглядаються науково-технічною (науковою, вченою) радою установи ПЗФ та затверджуються керівником установи ПЗФ.

Установа ПЗФ у строк до 31 грудня поточного року інформує центральний орган виконавчої влади, до сфери управління якого належить установа ПЗФ, та центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, про річний план та результати екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ за рік шляхом розміщення інформації на офіційному веб-сайті установи ПЗФ або органу, до сфери управління якого належить установа ПЗФ, подання інформації в паперовому вигляді або включення відповідної інформації до інших форм планування та звітності відповідно до вимог нормативно-правових актів.

3. Еколого-освітня стежка

Найпоширенішою формою постійної інфраструктури еколого-освітнього облаштування установ ПЗФ є еколого-освітня стежка.

***Еколого-освітня стежка** – спеціальний маршрут, який створюється з метою демонстрації природних, естетичних, а також культурних цінностей.*

Протяжність еколого-освітньої стежки, зазвичай, не перевищує 2 км, а її ширина 1–1,5 м.

Для кожної еколого-освітньої стежки розробляється інформаційний опис, який містить:

- еколого-освітню та науково-популярну інформацію про природні об'єкти (екосистеми, біотопи, види флори та фауни тощо);
- інформацію історико-культурного та етнографічного спрямування; опис визначених форм маркування, інформаційного та рекреаційного облаштування;
- картосхему з позначеними природними об'єктами, місцями встановлення інформаційного та рекреаційного облаштування;
- умови проходження стежкою та гарантування безпеки відвідувачів; умови контролю за станом стежки та поновлення їх облаштування тощо.

Умови проходження стежкою повинні враховувати необхідність забезпечення мінімально можливого впливу на природні комплекси і об'єкти, визначати безпечний для тварин час відвідування, оптимальну кількість відвідувачів, правила поведінки відвідувачів на території установи ПЗФ, передбачати умови супроводу тощо.

Кожна еколого-освітня стежка повинна мати свою назву, номер, маркування (у вигляді спеціальних стандартних знаків-символів стежки,

смужок чи кружків, що розміщують на деревах, скелях, дорозі, не пошкоджуючи їх).

На маршруті екологічної стежки можуть бути розміщені рекреаційні та санітарно-гігієнічні об'єкти. У найбільш привабливих місцях мають бути передбачені майданчики для перепочинку, бесід, спостережень, фото- та кінозйомок тощо.

У межах екологічної стежки має гарантуватися безпека перебування відвідувачів, враховуватися можливі ризики, які виникають під час та після дощів (грози), снігопадів, штормів, пожеж тощо.

Рух маршрутом еколого-освітньої стежки організовується переважно під керівництвом екскурсовода або співробітника природоохоронного об'єкта.

Висновки

Освітньо-виховна діяльність установ природно-заповідного фонду є важливим інструментом екологічної політики, оскільки сприяє формуванню екологічної свідомості суспільства. Ефективна екологічна освіта та виховання можливі лише за умов інтеграції науки, освіти та практичної природоохоронної діяльності. Використання сучасних методів навчання, залучення молоді до природоохоронних проєктів сприяють активному залученню суспільства до збереження природи.

Таким чином, природоохоронні установи виконують не лише охоронну, а й освітню місію, що є запорукою формування екологічно свідомого суспільства та сталого розвитку природно-заповідного фонду України.

Питання для самоконтролю

1. Яка мета екологічної освітньо-виховної роботи установ ПЗФ?
2. Назвіть основні напрями екологічної освітньо-виховної роботи установ ПЗФ?
3. За допомогою яких форм діяльності установа ПЗФ здійснює екологічну освітньо-виховну роботу?
4. Який порядок організації екологічної освітньо-виховної роботи установ ПЗФ?
5. Перерахуйте постійні і тимчасові форми інфраструктурного еколого-освітнього облаштування?
6. Як установа ПЗФ проводить екологічну освітньо-виховну роботу?
7. Охарактеризуйте еколого-освітню стежку.

Використана література

1. Про природно-заповідний фонд України : *Закон України від 16.06.1992 № 2456-ХІІ*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#n48>
2. Положення про екологічну освітньо-виховну роботу установ природно-заповідного фонду : *Наказ Мінприроди України від 26.10.2015 № 399*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1414-15#Text>
3. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду : *Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2000 № 1913*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1913-2000-%D0%BF#Text>

4. Микитин Т.М. Організаційні механізми створення та функціонування екологічних стежок : Монографія під заг. ред. Микитина Т.М. Рівне: Волинські обереги, 2018. 182 с.